

L'ARQUITECTURA DOMÈSTICA DE LA ROMANA ILURO, ESTAT DE LA QÜESTIÓ.

INTRODUCCIÓ.

El professor Balil, en un article publicat el 1973, considerava que, en aquells moments, no es podia establir una hipòtesi concluent en referència a l'arquitectura domèstica d'Iluro. Al cap dels anys, aquesta afirmació no ha perdut tota la vigència que nosaltres hauríem desitjat, degut, principalment, a què la ciutat actual reposa damunt les restes de l'antiga. Això significa que les troballes arqueològiques no es poden completar ni ser interpretades amb la profunditat necessària.

Tampoc entre els diferents autors que han tractat el tema, existeix unanimitat sobre la cronologia fundacional d'Iluro. J. Sanmartí (1986) apuntà la possibilitat d'un hàbitat ibèric previ a la fundació d'Iluro. Aquesta fundació, per a alguns autors, hauria tingut lloc a l'època augustiana (Gusi 1976, p. 35-39; Arxé *et alii* 1984-85, p. 73-82), mentre que altres, basant-se en les cronologies de les ceràmiques més antigues, situen el fet fundacional en un data que oscil·la entre finals del segle II a.C. i el primer quart del segle I a.C. (Ribas 1964, p. 92; Bonamusa 1980, p. 318; Clariana 1984 p. 96-98; Clariana 1991, p. 22 i ss).

La topografia urbanística, és una altra de les qüestions a resoldre, ha estat objecte d'alguns estudis (Clariana 1984, p. 89-111; Arxé *et alii* 1984-85, p. 73-82; Clariana 1991, p. 21-47). Pensem que l'arquitectura domèstica, tema objecte d'aquesta comunicació, és un factor importantíssim en la investigació d'aquest aspecte.

Per llur interès, destaquem nou sectors de troballes clarament diferenciades:

1 - CAN GENISSANTS

Les restes aparegudes a l'any 1977 en el decurs d'unes obres, consistien en un paviment d'*opus signinum* d'uns 30 cms. de gruix, que es recolzava a un mur (de pedres irregulars enganxades amb morter de calç), estucat en la seva cara interna amb *opus signinum*; això permeté de suposar que l'estructura correspondria a una cisterna de gran capacitat.

Entre el material de l'estrat de farciment hi havia ceràmica campaniana B, sigil·lata aretina (destacant una copa forma Goudineau 27 amb la marca de RASINIVS i un fragment de peu amb la marca d'STEPHANVS), així com imitacions d'aretina, àmfores itàliques (Dressel 1) i laietanes (Pascual 1 i Dressel 2-4). Això indica un

possible amortiment d'aquesta estructura vers l'època augustiana, encara que l'escassa presència de materials romans més moderns i la falta d'una estratigrafia segura (degut a les condicions en què es va haver d'efectuar l'excavació) ens obliguen a utilitzar aquestes dades amb precaució.

2 - CARRER BEATA MARIA, núm. 3

L'any 1969 es localitzaren a la casa núm. 3 del carrer Beata Maria, en el subsòl de la seu del Museu Arxiu (Ribas 1969, pp. 291-293), quatre sepultures tardorromanes que amortien les restes d'una estança pavimentada amb *opus signinum*. Segons la planta de Marià Ribas, aquestes restes serien més antigues que els enterraments, encara que no tinguem dades que ens permetin d'assegurar la cronologia.

Més tard, l'any 1975, es va trobar en el mateix carrer, a pocs metres al sud de l'anterior i en el subsòl de la vorera, un paviment d'*opus signinum*. A poca distància d'aquest i perpendicular amb l'angle del carrer, es varen localitzar les restes d'un mur fet a base de pedra i calç (Martí, Navarro 1978, p. 141). La cronologia d'aquestes restes, en base als materials datables més moderns trobats sota el paviment (diversos fragments de sigil·lata clara A, formes Lamboglia 9 i 10), es podria fixar, aproximadament, vers el segle II d.C.

3 - PLAÇA DE L'AJUNTAMENT

El Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya va realitzar-hi una extensa excavació l'any 1984, de la qual ens interessa, particularment, remarcar les troballes del Sector 1.

L'estructura més antiga constitueix un àmbit de 6 x 8'5 m., dividit interiorment en dues parts; els seus murs eren de pedra i fang, sense morter de calç. Els seus excavadors daten aquesta construcció en el segon quart del segle I d.C., en base als materials ceràmics recuperats (Arxé *et alii* 1984-85, p. 77), encara que la presència de la forma Ostia II, fig. 302 en ceràmica africana de cuina, ens fa pensar en una cronologia, como a mínim, de finals del segle I, tal vegada d'època Flàvia.

Aquesta estructura va ser amortida per un incendi, datat pels seus excavadors dins el tercer quart del segle I d.C., encara que les ceràmiques africanes, que esmenten, forma Ostia III, fig. 302, Ostia II, fig. 306 i, sobretot, Lamboglia 10 B i Hayes 181, apunten vers una cronologia ampla del segle II d.C. A aquesta mateixa centúria pertany també l'edifici posterior, format per uns murs, molt desfets, associats a un paviment de calç, que aprofiten parcialment l'estructura anterior. Per tant, de ser correctes les nostres apreciacions, aquest edifici es va construir, destruir i reedificar en un lapse de temps no superior a cent anys, entre finals del segle I i del II d.C.

En època tardorromana es va construir una nova estructura, fonamentada directament al damunt de les anteriors; reaprofitant en la seva construcció grans carreus granítics, emprant com a farciment pedres de petit tamany unides amb fang i sense morter de calç.

4 - PLAÇA GRAN

Les dades que hi ha sobre la casa romana situada en aquesta zona corresponen a tres intervencions diferents. La primera fou realitzada per Marià Ribas l'any 1979. Aquesta excavació no va oferir estratigrafia i, encara que publicada, no ha estat estudiada detalladament (Ribas 1980, pp. 372-380).

Aleshores, es va localitzar una paret en direcció nord-sud, d'uns 40 cms. de gruix, expoliada fins al nivell de fonaments; separava dues estances, que no es varen excavar en tota la seva extensió. La del costat Est estava pavimentada amb mosaic d'*opus signinum*, i la de l'Oest amb mosaic *opus tessellatum*, amb decoració en blanc i negre, disposada en franges paral·leles a la paret.

Qualsevol intent de datació passa, a manca de dades estratigràfiques, per una anàlisi estilística dels paviments, corresponent el *tessellatum* a un esquema de cronologia força ampla. El trobem en mosaics de teselles d'època republicana a Roma, associat amb diferents camps decorats. Del moment imperial són alguns dels trobats a Roma, i de la fi del segle I d.C. o dins del II d.C. daten els de Settefinestre i Antium, emmarcant camps llisos, d'esquema molt similar al paviment de can Fradera (veure Blake 1930, Becatti 1961, Morricone 1971, Morricone-Scrinari 1975, Carandini *et alii* 1985).

El mosaic d'*opus signinum* permet més precisions. El camp està dividit en dues zones, una decorada amb un esquema de figures geomètriques inscrites (un romb dins un rectangle) en el qual s'ordenen alguns motius geomètrics i figurats, com els dofins que tenen un paral·lel gairebé exacte a Glanum (Rolland 1952, p. 12, fig. 9) i en alguns jaciments hispànics com Celsa (Beltran Lloris *et alii* 1984, pp. 140-144, fig. 52-a, 52-b, 60, 61-a i 62), i Caminreal (Vicente *et alii* 1986, p. 8-10, fig. 3); l'altra zona està decorada amb un meandre d'esvàstiques disposades segons l'esquema anomenat *en pannetons de clec*. Aquest darrer motiu no sembla que hagués arribat a Hispània abans de mitjans segle I a.C. (Ramallo 1985, pp. 56 i 82-85, fig. 14, làms. 27-a, 37-a i b, i 38-a; Beltran Lloris *et alii* 1984, pp. 140-144, figs. 60-61-a), encara que es coneixen exemples itàlics més antics, també classificables dins dels esquemes decoratius de figures geomètriques inscrites.

Els esquemes amb rombs inscrits en rectangles apareixen amb cert retard a Hispània, en relació a d'altres documentats més aviat, com els de cercles inscrits en quadrats. Es coneixen exemples a Empúries (Barral 1979, p. 74), Celsa (Beltran Lloris *et alii* 1984, p. 90, fig. 35 i 35-a) i Cartagena (Ramallo 1985, p. 44, làm. 6-a). Els motius geomètrics i figurats d'aquest esquema presenten cronologies massa amples com per poder variar substancialment els resultats que acabem d'exposar.

El que hem apuntat ens permet suposar una data *post quem* per a l'execució del mosaic, però no una data *ante quem*. Un examen visual del morter amb què es va fabricar ens permet veure la presència, molt abundant, de fragments d'àmfora itàlica en llur composició, així com una total absència de fragments d'àmfores locals.

Això ens permet suposar llur construcció abans de la difusió dels productes amfòrics locals (Pascual 1977, *passim*). Així doncs, pensem que la data d'aquest mosaic oscil·la vers mitjans segle I a.C. i, com a molt, el canvi d'Era (o el 30-20 a.C. ?).

La segona intervenció, portada a terme per la Secció Arqueològica del Museu Comarcal del Maresme el 1981, va posar al descobert un fragment del paviment de *signinum* del corredor oest, així com dos petits sectors del corredor nord, decorats amb petites creus de cinc tesselles, just al costat de la rasa que, per a la canalització del gas, a l'any 1975, va destruir una bona part del paviment que ocuparia tot l'angle nord-est de la plaça, fet que en aquell moment va portat a l'errònia suposició que podia formar part del Fòrum de la ciutat. Les notes que es varen prendre ens proporcionen les seves mesures mínimes, uns 23 m. de nord a sud i més de 22'5 m. d'est a oest, ja que desconeixem el límit oriental que es troba sota les actuals construccions. Donades les condicions en què es van haver d'efectuar els treballs, els resultats varen ser molt migrats.

Creiem que l'extrem nord de l'esmentat paviment es troba quelcom vers el sud del límit meridional conegut del mosaic d'*opus signinum* trobat en la primera excavació, restant prou espai entre ambdós per a una paret; el suposat rectangle que formaria el paviment en qüestió tindria la mateixa orientació que les estances localitzades en l'anterior excavació, coneguda per haver-s'hi documentat la paret divisòria.

L'excavació realitzada pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat el 1982, és tal vegada la més important de les tres, ja que va permetre resoldre l'enigma del gran paviment documentat en el 1975 i va aportar gran quantitat de dades sobre l'arquitectura domèstica d'Iluro. Encara que es tracta d'una excavació relativament incompleta, i que encara no ha estat suficientment divulgada pels seus excavadors (per la qual cosa haurem de prescindir de les dades estratigràfiques), no és difícil interpretar llur aspecte arquitectònic.

Es varen localitzar en aquella ocasió un mínim de tres cambres, disposades a l'entorn d'un peristil; se'n varen excavar parcialment els corredors oest i sud, documentant-se en el primer una de les columnes del pòrtic, i dues en el segon. L'amplada dels corredors era d'uns 2'60 m. i la de l'intercolumni d'uns 3'40 m., essent el diàmetre de la base de les columnes d'uns 0'60 m.

Els corredors oest i sud eren pavimentats amb mosaic d'*opus signinum*, decorat amb un camp de fileres rectangulars de creuetes de cinc tesselles, flanquejat per meandres d'esvàstiques i quadrats; també l'ala nord estaria pavimentada amb un mosaic idèntic, com ho proven les restes documentades l'any 1975, ja que queda força clar que aquest corredor coincidiria amb el que es va trobar en el costat nord de la plaça. Aquests mosaics es poden considerar dins el tipus II de Blake (1930), relacionat amb pintures del segon estil pompeià, datades sobretot en l'últim segle de la República. Coneixem alguns exemplars a Pompeia (Casa del Laberint, de *Gavius Rufus*, de *Meleagrus* i de *Síricus*; vegeu Blake 1930), algun d'ells en peristils,

amb els quals aquest esquema guarda una estreta relació. A Roma, aquests mosaics corresponen majoritàriament al període tardorrepblicà o a l'època augustiana, fet que també és vàlid per algun mosaic amb decoració semblant que ha estat trobat a la Península Ibèrica. Així la cronologia relativa d'aquest conjunt és perfectament compatible amb la que s'ha apuntat pels mosaics trobats per Marià Ribas.

L'amplada d'aquest pati porticat (inclosos els corredors) era de poc més de 15 metres, quedant espai, entre els costats oest i est, per a quatre columnes; la longitud, en no estar documentat el corredor del costat est, ens és desconeguda, encara que no és probable que tingués menys de sis columnes en els costats més llargs, ja que en aquest supòsit l'esmentat corredor hauria estat localitzat en la rasa de l'any 1975. En el centre del peristil es va construir un desguàs, per la qual cosa van reaprofitar una pedra de molí com a clavegueró. Més tard (dins l'època romana), els mosaics del corredor varen ser restaurats grollerament amb *signinum*, sense seguir la decoració. En l'espai central del peristil es va trobar, caigut, un fragment de fust de columna fet amb materials reaprofitats (fragments de rajols, tègules, etc.) i arrebossat amb calç.

Es coneix un petit sector d'una habitació que es trobava al costat del peristil, en el costat oest, i part de la paret que la separava de l'habitació que es troba immediatament al nord. No s'hi apreciaren restes de paviment decorat, ni tampoc es trobaren restes de paret en el costat que donava amb el peristil, per la qual cosa o bé l'excavació es va començar on hi hauria la porta, o es tractava d'una estança sense envà. Llurs dimensions i funció ens són desconegudes.

Les altres dues estances foren exhumades en el costat sud; tampoc no s'excavaren totalment, i en l'extrem de migjorn estaven molt destruïdes. La més oriental, tenia part d'un paviment d'*opus signinum*, decorat amb tesselles blanques disperses, sense cap ordre aparent. L'altra estança estava pavimentada amb llosetes o petits rajols de ceràmica (*opus testaceum*) disposades en *opus spicatum* i conservant-se en un tros molt reduït. La paret que separava ambdues estances (així com les de la resta de l'excavació) era de pedra i calç. Conservada gairebé per sobre del nivell de fonaments, i a uns dos metres de distància des del peristil, hi havia dues llosetes de granit, força gastades, que possiblement correspondrien al marxapeus de la porta. Aleshores, l'esmentada porta suposem que tindria pels volts d'1,2 m. de llum.

La relació entre aquestes tres estances i el peristil queda força clara, mentre que no podem dir el mateix per a les restes d'estances trobades per Marià Ribas, encara que la compatibilitat cronològica que hi ha fa que sigui molt possible llur pertinença a la mateixa vivenda.

De les dues estances, excavades parcialment per Marià Ribas, només la del mosaic d'*opus signinum* permet fer un càlcul aproximat de llurs dimensions. Suposant que fos rectangular, una prolongació de les línies permet atribuir, al camp decorat amb el gran romb, una amplada de 4'60 m. (amb el marge llis inclòs) i una longitud de 5'40 m. com a mínim.

No tenim dades certes per a l'àrea decorada amb el meandre d'esvàstiques, a manca de mesures exactes en relació amb el peristil i llur posició respecte el mateix; sigui com sigui, la proximitat entre ambdós ambients no deixa lliure gaire més espai. Quant a la funció d'aquesta estança, amb dos ambients diferenciats, pot aventurar-se ja alguna hipòtesi. Divisions semblants són molt freqüents en *cubícula* sense alcoba diferenciada arquitectònicament (Casa dels Dofins de Celsa, Beltran Lloris *et alii* 198 , p. 144, fig 52-b i 62; Casa del Mitreu de Mèrida, ja de data més avançada, Blanco 1978, p. 38-39, lams. 40, 42-b i 43-a), on aquests camps decorats menors solen indicar la posició de la llitera.

De ser certa la nostra hipòtesi, aleshores queda sense resoldre el problema de la comunicació entre aquesta estança i el peristil, que ja no podria efectuar-se mitjançant la paret comú a ambdós ambients, quedant, per tant, sense solució si es faria mitjançant un corredor o avant-cambra lateral obert vers el peristil, o si l'alcoba comunicava amb un altre nucli de la vivenda, tal vegada un possible *atrium* del qual no tenim cap dada.

Es defineixen així les línies generals d'una vivenda romana tardo-republicana o de començaments de l'Imperi, d'un tipus força comú, disposada a l'entorn d'un ambient central (o més d'un, com ja hem apuntat).

Així mateix, es varen exhumar sota aquest edifici algunes restes arquitectòniques que, malgrat la seva poca entitat, ens permeten, atès llur anteriorat cronològic de la *domus* que acabem d'estudiar, veure quelcom de la primitiva fase (gairebé fundacional) romano-republicana d'Iluro.

També es va poder constatar que el peristil, en un moment indeterminat, fou amortitzat, construint-s'hi al damunt un *lucus* rectangular que amortitzava part de les columnes del costat oest i sud.

5 - PLAÇA XICA O DE SANT CRISTÒFOR

L'any 1946 s'hi varen trobar unes estructures arquitectòniques de les quals, tot i haver-hi publicada una planta, no es pot establir ni llur cronologia ni la funcionalitat. D'aquestes estructures (possiblement medievals o modernes en llur majoria) cal destacar algunes clavegueres, de factura romana, amb orientació vers nord-sud i nord-est sud-oest, i en el costat sud de la plaça varen aparèixer restes d'habitacions amb paviments d'*opus signinum*.

6 - PLAÇA BEAT SALVADOR

En el 1948 s'hi varen localitzar, segons Marià Ribas, dos nivells constructius. Les estructures arquitectòniques més antigues correspondrien, segons ell, al moment fundacional de la ciutat, a jutjar pels materials (ceràmica campaniana i ibèrica) trobats en el corresponent estrat. La cita de Ribas, sobre la troballa de ceràmica grega de vernís vermell i negre, ha fet suposar a Joan Sanmartí (1986) l'existència d'un habitatge anterior a la ciutat romana.

Les construccions sobreposades a les quals acabem d'esmentar, Ribas les data vers el segle III d.C. (sense exposar els motius de la seva conclusió) i creu que es podrien correspondre amb les que es varen trobar en el sector sud de la Plaça Xica. En aquesta mateixa fase constructiva, segons els plànols conservats, hauríem de posar l'angle d'un dipòsit de líquids de factura clarament romana, segons la descripció que ens dóna Ribas (1948, p. 45).

En resum, podem dir que les troballes d'aquesta plaça posen en evidència l'existència de dos nivells constructius, el primer tal vegada d'època romano-republicana o, fins i tot, ibèrica tardana i el segon d'època tardo-romana, interpretant amb precaució les notícies existents.

7 - CAN XAMMAR

En aquesta àrea estava ubicat un sumptuós edifici romà, vandàlicament destruït en la seva major part l'any 1968, del qual tenim notícies des del segle XVIII en el diari de Francisco de Zamora (1786; reedició 1973, p. 393), i el coneixem sobretot mercès als treballs arqueològics de Marià Ribas en el 1964-1968 i les excavacions de Francesc Gusi a l'any 1970, i del Servei d'Arqueologia de la Generalitat el 1987.

S'hi varen detectar dues fases constructives:

1a. fase:

Les restes arquitectòniques més antigues corresponen a un edifici de més de 10 m. de llarg per 5 d'ample, els murs estaven fets a base de grans blocs granítics i calcaris ben treballats; estava dividit en dos àmbits mitjançant un mur interior. En un es trobaren les restes d'un *dolium*, fet que posa en evidència la seva funció de magatzem i, a la vegada, pensem que devia ser un soterrani, per la inferioritat de nivell en què es troba en relació amb el *kardo* que tenia al costat. Es varen trobar dos graons adosats a la paret sud d'aquella habitació, indici clar de l'existència d'una escala que, tal vegada, tindria la porta d'accés en l'esmentat *kardo*; estaven formats per dos blocs granítics reemprats, procedents originàriament d'una cornisa motllurada. En el paviment, s'hi copsaren dues capes superposades de terra argilosa premsada (SAMM 1977, p. 35). Llur construcció la podem situar vers el segle I a.C. L'amortització hom la situa, aproximadament, a l'època de Claudi-Neró (Laietània 5, 1990, *passim*).

2a. fase:

Després de l'enderroc i terraplenat de l'edifici anterior, en el mateix lloc se'n va alçar un altre, del qual s'han pogut identificar varies dependències. Tres d'elles amb paviment de mosaic *opus tessellatum* en blanc i negre: una gran sala (9'25 x 11 m.), una *exedra* (que fou interpretada com letrina) decorada amb un mosaic, tal vegada motiu nàutic, segons les restes trobades, i el passadís d'1,5 m. d'ample, que hi donava accés. També s'hi exhumaren dues piscines, comunicades entre si per una canalització de tubs ceràmics. Aquestes troballes donaren peu a una controvèrsia, ja que no quedava clar si l'edifici corresponia a unes termes públiques o bé a una *domus*, amb la qual cosa, tot i tractant-se d'una de les construccions romanes millor

documentades d'Iluro, a la vegada era una de les més discutides quant a llur funció. La sort que a prop de Nàpols, a mitjan dels anys vuitanta es posaren al descobert les Termes de Via Terracina, ens ve a donar una nova llum per tal de trobar l'adequada solució de la problemàtica, ja que els paral·lels de detall que les esmentades termes ens ofereixen en el nostre cas fan possible que poguem decantar-nos vers aquella utilitat. Així doncs, en el cas de les de Via Terracina, observem una gran sala central distribuïdora i, al mateix temps, una *exedra* en funció de *latrinae* (La Forgre 1985, *passim*; AAVV *I Campi Flegrei* 1990). També la situació dins la ciutat és un altre element a sumar-hi, ja que tindrien una excel·lent vista de cara a mar, a l'igual que molts altres exemples de termes itàliques (Jacobelli 1993, p. 180).

La cronologia dels mosaics (Barral 1978, pp. 111-112; Laietània 5, 1990, *passim*), sembla voler datar la construcció de l'edifici a l'època severiana, fet que posa en evidència un *hiatus* cronològic entre el mateix i la construcció inferior (amortida a mitjans segle I d.C.), terraplenat per construir en el seu damunt, i al mateix temps indica certa riquesa per part d'alguns habitants d'Iluro a començament del segle III d.C.

També, cal fer esment que en l'excavació portada a terme en aquest sector el 1987, s'exhumà, tal vegada pertanyent a l'edifici de la primera fase, un estrat en el qual es trobaren diversos fragments de pintura mural i de mosaic *opus tessellatum*. Ha estat possible reconstruir la pintura, donant com a resultat una decoració que podem classificar com del moment de transició entre el II n. i III r. estil pompeïà. Mostrava un esquema de panells rectangulars color violeta, emmarcats interiorment per una línia blanca i separats, entre ells, per una motllura pintada. El sòcol era pintat de color verd i imitava un relleu a les vores. Es conserva també part de l'emmarcat d'una porta, de forma abotzinada i pintat en color negre. La reconstrucció del sostre, mostra una volta de mig punt que arrencava de dues zones planes en els extrems. En els fragments del sostre eren visibles les empremtes de l'encanyissat utilitzat per fixar l'arrebossat en un sostre de bigues. Per les restes de mosaic trobats veiem com aquest formava un camp negre uniforme emmarcat per dues bandes blanques paral·leles a les parets de l'estança. Amb tot això, sembla que podem deduir que els fragments provindrien d'una estança (enderrocada o reformada) tipus *oecus* o *triclinum* (Juhé, Martí 1992, pp. 87-92).

8 - CANTONADA CARRER D'EN XAMMAR I SANT CRISTÒFOR

Tenim notícies de la troballa, durant unes obres, de quatre tambors de columnes de pedra aliniats (d'uns 60 cms. de diàmetre cadascun); tal vegada podria indicar l'existència d'un peristil, encara que no ens és possible establir la seva relació amb les properes restes de Can Xammar.

9 - CARRER D'EN PUJOL, núm. 25

L'any 1976, en el decurs d'un esmentades obres, foren posades al descobert les restes d'un paviment d'*opus signinum* disposades damunt d'un *rudus* de pedres més grans

(tot plegat feia 50 cms. de gruix), que corresponia a una cisterna; els murs del perímetre havien estat espoliats, conservant-se solsament la trinxera de l'espoli dels murs laterals i uns fragments dels arrebossats laterals. També es pogué copsar, en un costat, una concavitat circular per al desguàs de líquids. D'entre el material de farciment de la cisterna es trobà sigil·lata clara A i algun fragment de *Lucente*, dada que ens aporta una data *post quem* del segle III com a mínim, encara que les circumstàncies de la troballa ens obliguen a ser prudents en aquest aspecte.

CONCLUSIONS.

La ciutat, molt probablement fundada a l'època romano-republicana, sembla que experimentà un important moment de creixement constructiu cap a mitjan segle I a.C. i el canvi d'Era, tal com semblen indicar les restes de la *domus* trobada a la Plaça Gran.

Així mateix, sembla que va existir una certa reorganització urbanística que pot datar-se vers les darreries del segle I i tot el segle II d.C., basant-nos en els resultats de les excavacions a la plaça de l'Ajuntament i, tal vegada, en el carrer Beata Maria núm. 3.

Les restes de Can Xammar vénen a testimoniar una certa sumptuositat constructiva en temps dels Severs, moment que per a molts autors és considerat com l'inici de la decadència urbana a Hispània.

La *domus* de la Plaça Gran és el senyal de la presència de classes benestants a la Iluro tardorrepublicana i augustiana, encara que no podem dir fins a quin punt seria un cas aïllat o bé n'hi hauria d'altres de similars característiques. Així mateix, aquesta casa de senyoria ens demostra una important influència itàlica que es reflecteix tant a l'estructura arquitectònica com en la tècnica musivària.

Finalment constatem la presència, dins l'antic nucli urbà, de diverses cisternes o dipòsits, de cronologia imprecisa, que no sabem fins a quin punt indiquen una activitat de tipus industrial o bé estaven destinades a ús privat.

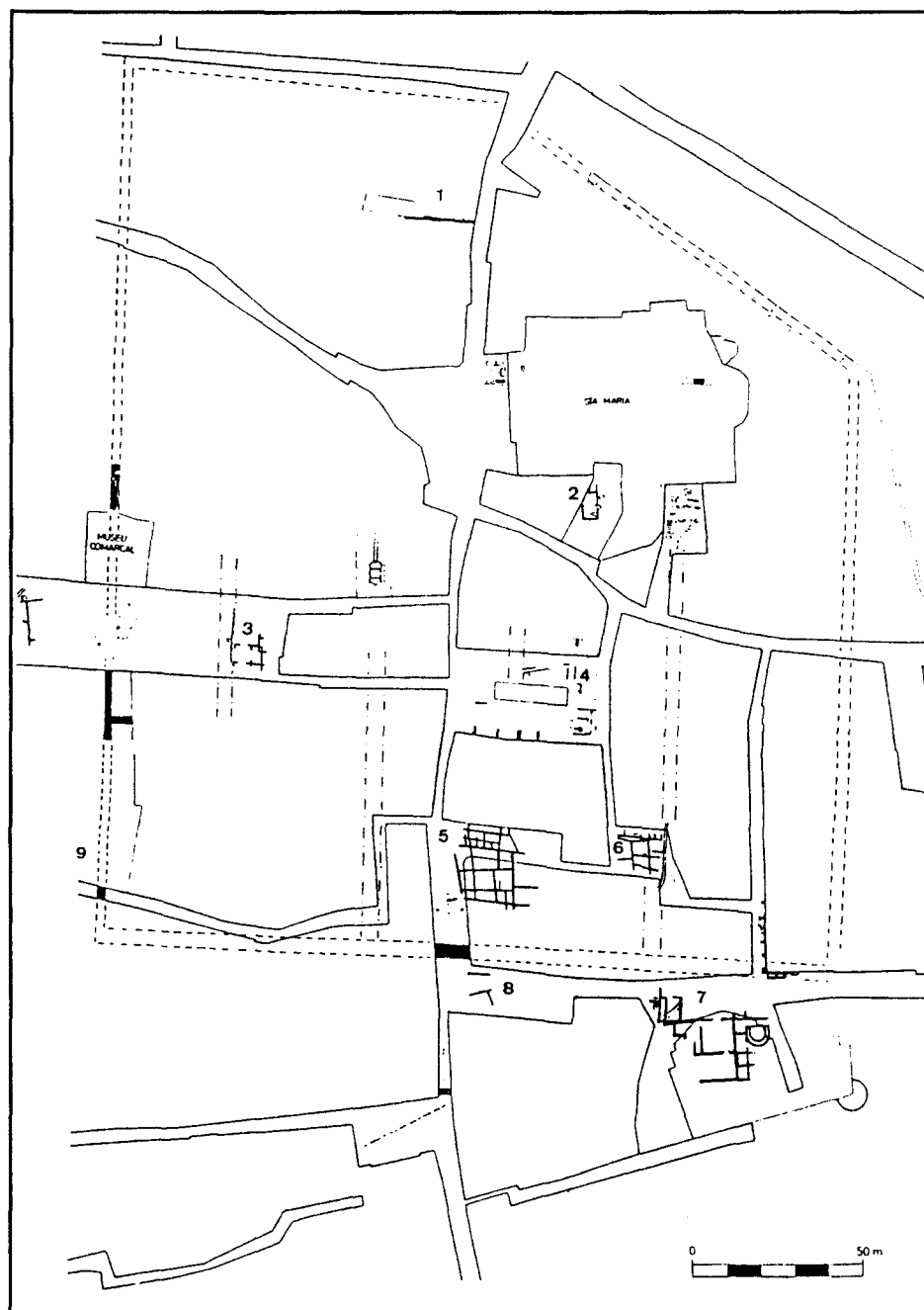
Joan-F. Clariana, Maria Clemente,
Ramon Jàrraga i Enric Juhé

BIBLIOGRAFIA.

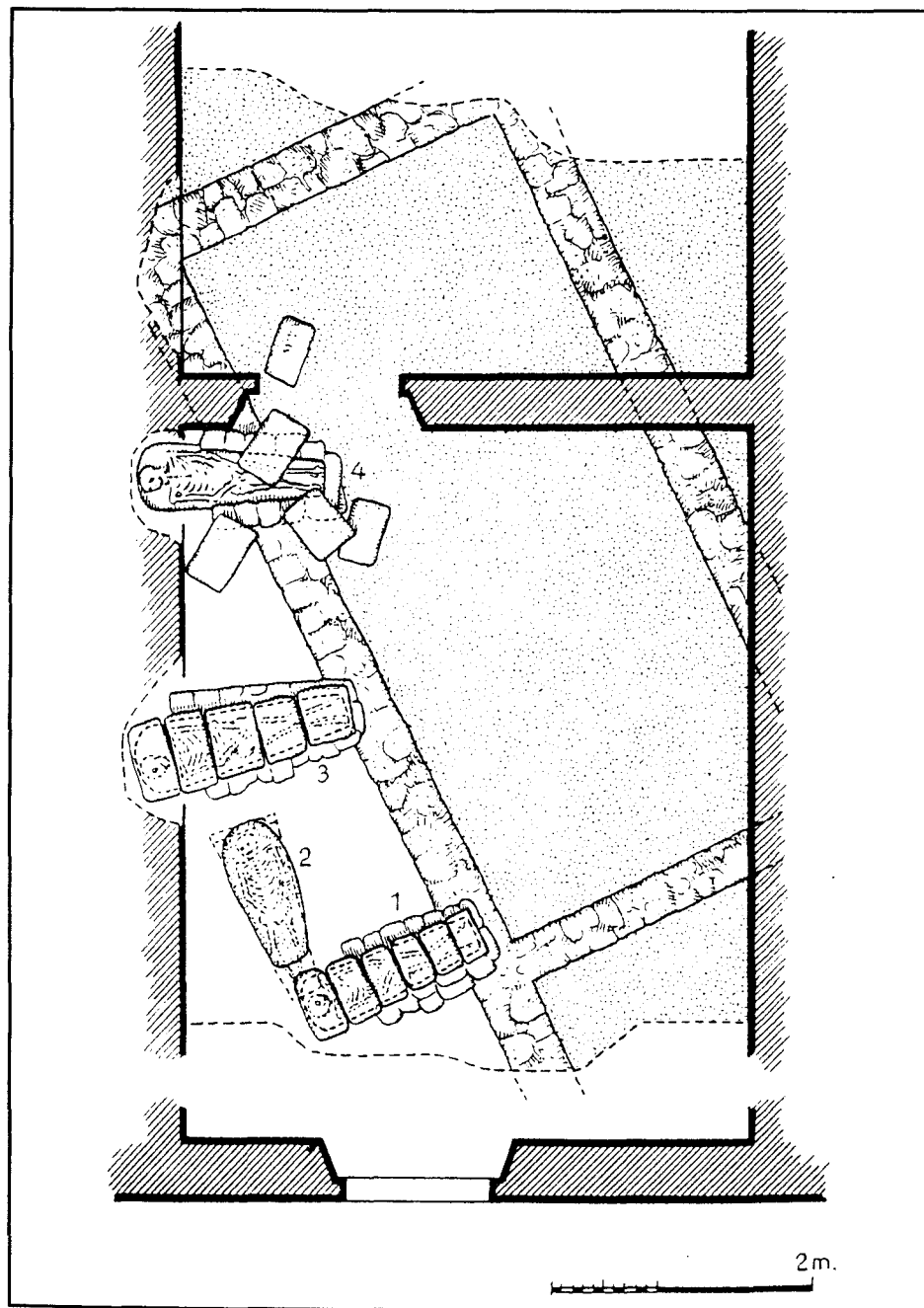
- ARXÉ, J.; BACARIA, A.; BASTIT, C.; CABALLERO, M.; PRATDESABA, P. *Últimes intervencions a Iluro (Mataró, Maresme) a Tribuna d'Arqueologia*, 1984-1985. Barcelona (Generalitat de Catalunya - Dep. Cultura), 1986.
- AUTORS VARIS (= AAVV). *I Campi Flegrei*, 1990.
- AUTORS VARIS. *Can Xammar (Mataró. El Maresme). Campanyes d'excavació 1964-68 i 1970. Laietania* 5, 1990.
- AUTORS VARIS. *La Casa Urbana Hispanorromana*. Saragossa, 1991.
- BALIL, Alberto. *Arquitectura y urbanismo en la Hispania antigua. Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*. Valladolid, 1973.
- BARRAL ALTET, Xavier. *Les mosaïques romaines de la regio Laietana*. Barcelona, 1978.
- BARRAL ALTET, Xavier. *Els mosaics romans d'Empúries. Faventia* 1/1. Barcelona, 1979.
- BECATTI, G. *Scavi di Ostia IV. Mosaici e Pavimenti Marmorei*. Roma, 1961.
- BELTRAN LLORIS, M. et alii. *Colonia Victrix Iulia Lepida Celsa (Velilla de Ebro, Zaragoza). La arquitectura de la casa de los delfines*. Zaragoza, 1984.
- BLANCO FREJEIRO, Antonio. *Mosaicos romanos de Mérida. Corpus de mosaicos romanos de España*, I. Madrid, 1978.
- BLAKE, Marion Elizabeth. *The Pavements of the Roman Buildings of the Republic and Early Empire. Memoirs of the American Academy in Rome* VIII, p. 7-159. Roma, 1930.
- BONAMUSA ROURE, Joan. *Els orígens de Mataró. Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme* núm. 10 (= QPAM). Mataró (Museu Municipal), 1980.
- CARANDINI, A. et alii. *Settefinestre. Una vila schiavistica nell'Etruria romana*. Modena (Ed. Panini), 1985.
- CERDÀ MELLADO, Josep-Anton. *Troballes a Can Genissants, al carrer de Sant Francesc d'Assís nº 16 (Mataró). Laietania* núm. 2-3. Mataró (Museu Comarcal del Maresme), 1982-1983.
- CLARIANA ROIG, Joan-Francesc. *Troballa de vestigis romans a la casa nº 16 del carrer Sant Francesc d'Assís (Can Genissants - Mataró). Memòria d'Activitats* núm. 11. Mataró (SAMM), 1979.
- CLARIANA ROIG, Joan-Francesc. *Notes sobre l'estructura urbana d'Iluro. Faventia* 6/1. Barcelona (Universitat Autònoma), 1984.
- CLARIANA ROIG, Joan-Francesc. *Addenda a Notes sobre l'estructura urbana d'Iluro. Faventia* 6/2. Barcelona (Universitat Autònoma), 1984.
- CLARIANA ROIG, Joan-Francesc. *Problemes plantejats en l'arqueologia d'Iluro. IV Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró, 1988.

- CLARIANA ROIG, Joan-Francesc. *L'urbanisme i evolució d'Iluro: noves aportacions. VII Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró, 1991.
- DE ZAMORA, Francisco. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona, 1786, reedició 1973.
- JACOBELLI, Luciana. *La distribuzione degli impianti termali pubblici a Pompei: alcune osservazione*, dins Pre-actes XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica, vol. II. Tarragona, 1993.
- JÀRREGA DOMÍNGUEZ, Ramon. *Poblamiento y economía en la costa Este de la Tarraconense en época tardorromana (siglos IV-VI)*. Tesi doctoral (inèdita), Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona, 1992.
- JÀRREGA DOMÍNGUEZ, Ramon. *Transformaciones urbanas y relación ciudad-campo en el Este de la Tarraconense durante la Antigüedad Tardía. Aproximación al tema*, dins Pre-actes XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica, vol. II. Tarragona, 1993.
- JÀRREGA DOMÍNGUEZ, Ramon; CLARIANA ROIG, Joan-F. *Aportación al estudio de la ciudad romana de Iluro/Alarona (Mataró) durante la Antigüedad Tardía*, dins Pre-actes XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica, vol. II. Tarragona, 1993.
- JUHÉ CORBALAN, E.; MARTÍ RIBAS, C. *Los restos de decoración mural hallados en la excavación de 'Can Xammar' en Mataró. Estado de la cuestión. 1r. Coloquio de Pintura Mural Romana en España*, 1989. Valencia, 1992.
- JUHÉ CORBALAN, E.; MARTÍ RIBAS, C. *Pintura mural. Laietania 7*, volum monogràfic dedicat a l'excavació de Can Xammar 1987. Mataró (en premsa).
- GUSI, Francesc. *La Topografía Urbanística de Iluro. Miscel·lànies Arqueològiques de Mataró i El Maresme I*. Mataró, 1976.
- LA FORGRE, E. *La terme di via Terracina*, 1985.
- MARTÍ GARCIA, C.; NAVARRO BONAMUSA, F. *Troballes romanes al carrer de la Beata Maria de Mataró*. QPAM núms. 5-6. Mataró, 1978.
- MARTÍNEZ SAURÍ, Santiago. *Les descobertes arqueològiques en la nova farmàcia de la Creu Blanca*. Museu p. 4-5. Mataró, 1948.
- MORRICONE, M.L. *Pavimento di Signino republican di Roma e dintorno*. Roma, 1971.
- MORRICONE, M.L.; SCRINARI, V. *Mosaici Antiqui in Italia: Regione Prima, Antium*. Roma, 1975.
- PASCUAL GUASCH, Ricard. *Les àmfores de la Laietània. Méthodes classiques et méthodes formelles dans l'étude des amphores*. Roma, 1977.
- PELLICER PAGÈS, José María. *Estudios histórico arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España Tarraconense, Región Layetana*. Mataró, 1887.
- RAMALLO ASENSIO, Sebastián F. *Mosaicos romanos de Cartagonova*. Murcia, 1985.

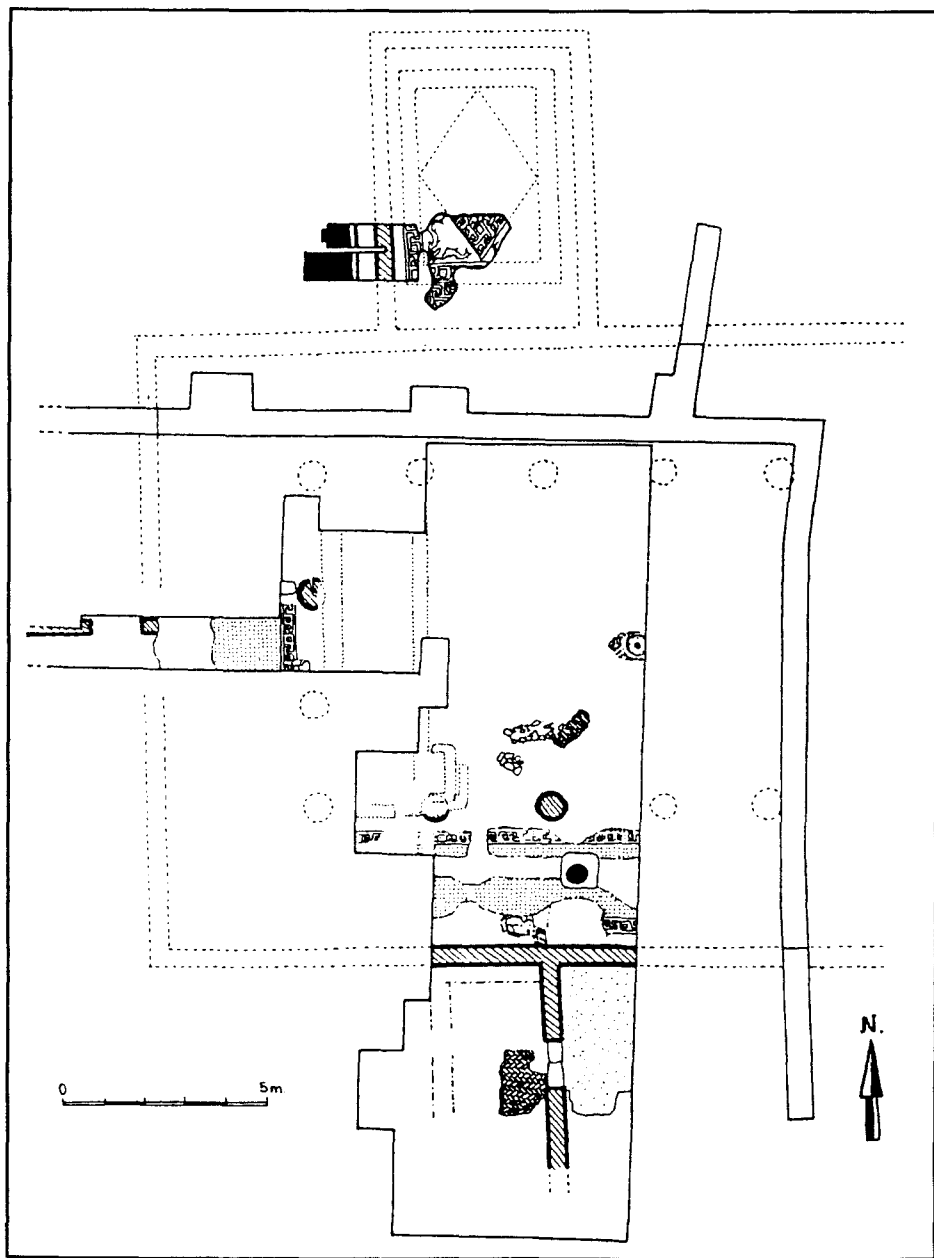
- RIBAS BERTRAN, Marià. *Les excavacions de la Plaça Xica i de la Plaça Beat Salvador*. *Mvsev*, pp. 45-47. Mataró, 1948.
- RIBAS BERTRAN, Marià. *El poblament d'Ilduro*. Barcelona, 1952.
- RIBAS BERTRAN, Marià. *Els orígens de Mataró*. Mataró (C.E.L.), 1964, r. 1988.
- RIBAS BERTRAN, Marià. *Descubrimiento de nuevas sepulturas en la necrópolis de Iluro*. *Ampurias* n° 31-32. Barcelona, 1969-1970.
- RIBAS BERTRAN, Marià. *Troballes de restes romanes en una casa de la Plaça Gran de Mataró*. *QPAM* núms. 11-12. Mataró, 1980.
- ROLLAND, H. *Observations sur les mosaïques de Glanum*. *Archivo Español de Arqueología*, 25. Madrid, 1952.
- SANMARTÍ-GREGO, Joan. *La Laietània ibèrica*. Tesi doctoral (inèdita), Universitat Central de Barcelona. Barcelona, 1986.
- S.A.M.M. *Vestigis de la Iluro romana en el carrer d'En Pujol n°. 19-25 (Solar de la Caixa d'Estalvis Laietana)*. *QPAM* núm. 3. Mataró, 1977- A.
- S.A.M.M. *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró*. Mataró (Museu Municipal), 1977- B.
- S.A.M.M. *Mataró. Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Barcelona (Generalitat de Catalunya, Dep. Cultura), 1982.
- VICENTE REDON, J.D. et alii. *La ciudad celtibérica de La Caridad (Caminreal, Teruel)*. Teruel, 1986.

Situació dels vestigis d'arquitectura domèstica dins el casc antic de Mataró.
(Dibuix: R. Lleonart)

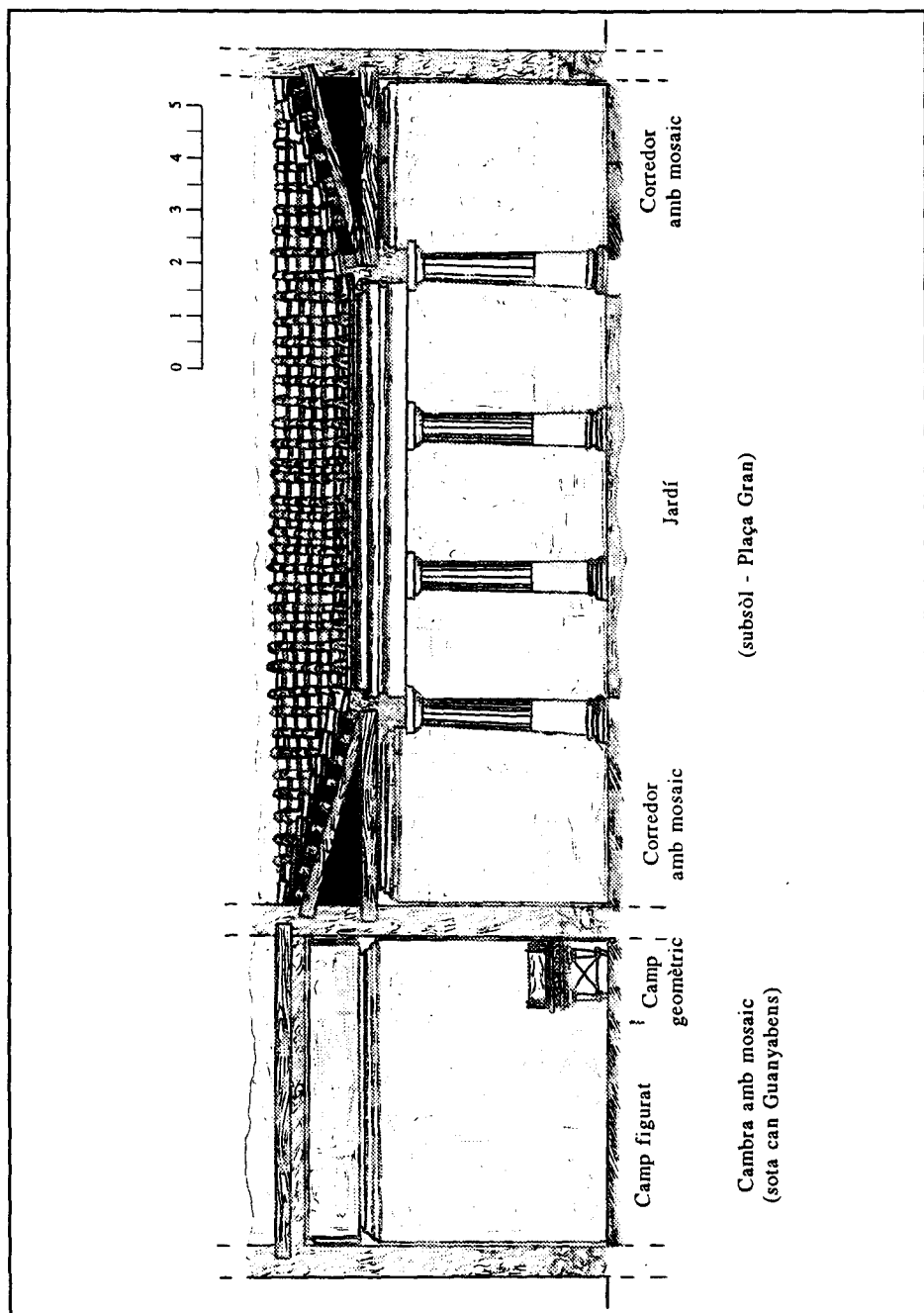

Restes descobertes a l'interior de la casa núm. 3 del carrer de la Beata Maria.
(Dibuix: M. Ribas, 1975).

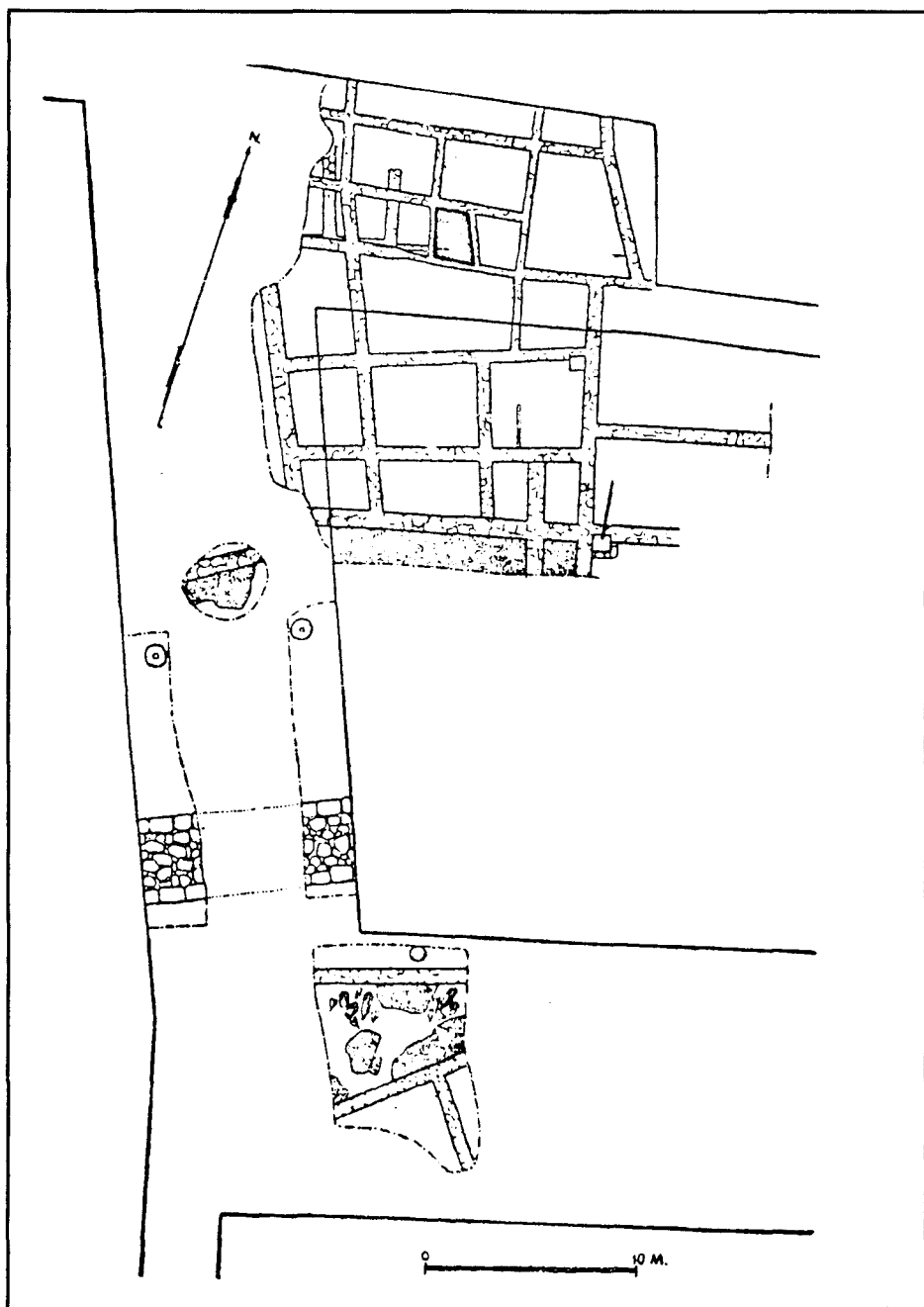

Planta de la *domus* de la Plaça Gran (adaptació realitzada per E. Juhé, 1988).

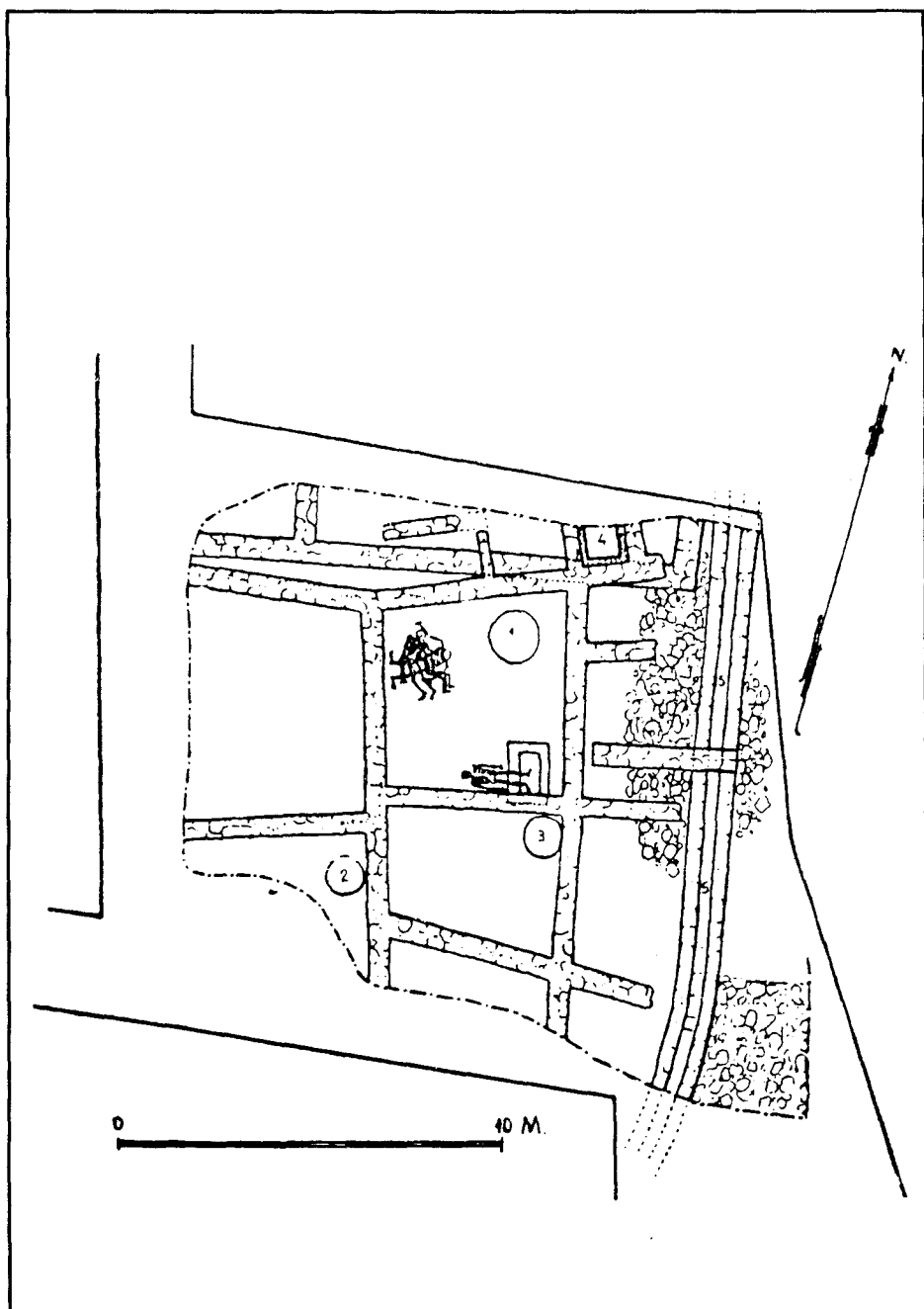
- - Murs de la *domus* verificats per l'actuació arqueològica.
- - Traçat hipotètic dels murs.
- - *Lacus* que amortia part de les columnes del peristil.
- - Restes de construccions anteriors a la *domus*.

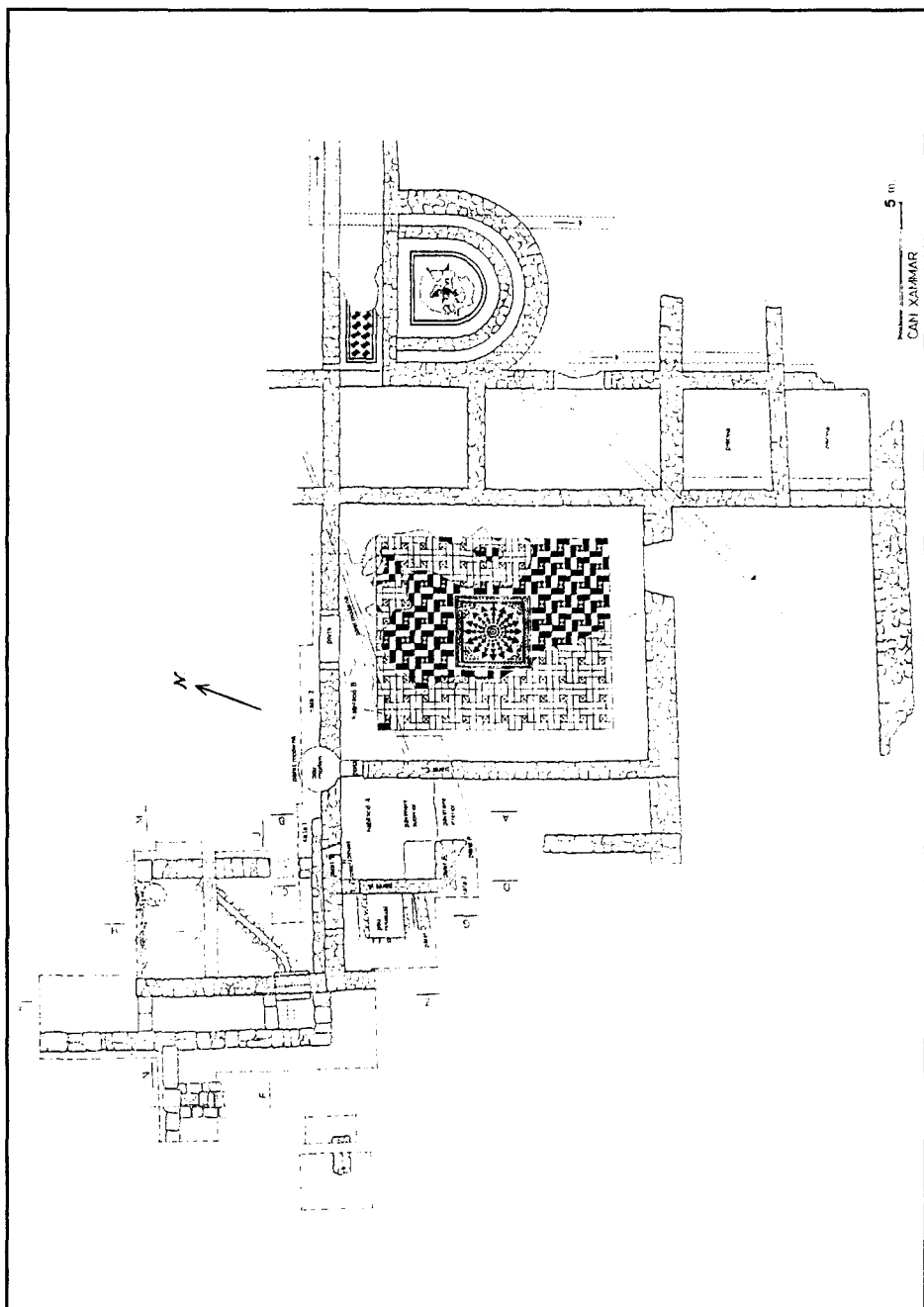
Reconstrucció ideal de la columnata del peristil de la *domus* de la Plaça Gran.
(Dibuix: E. Juhé).

Planta de les excavacions de la plaça Sant Cristòfor (M. Ribas 1952).

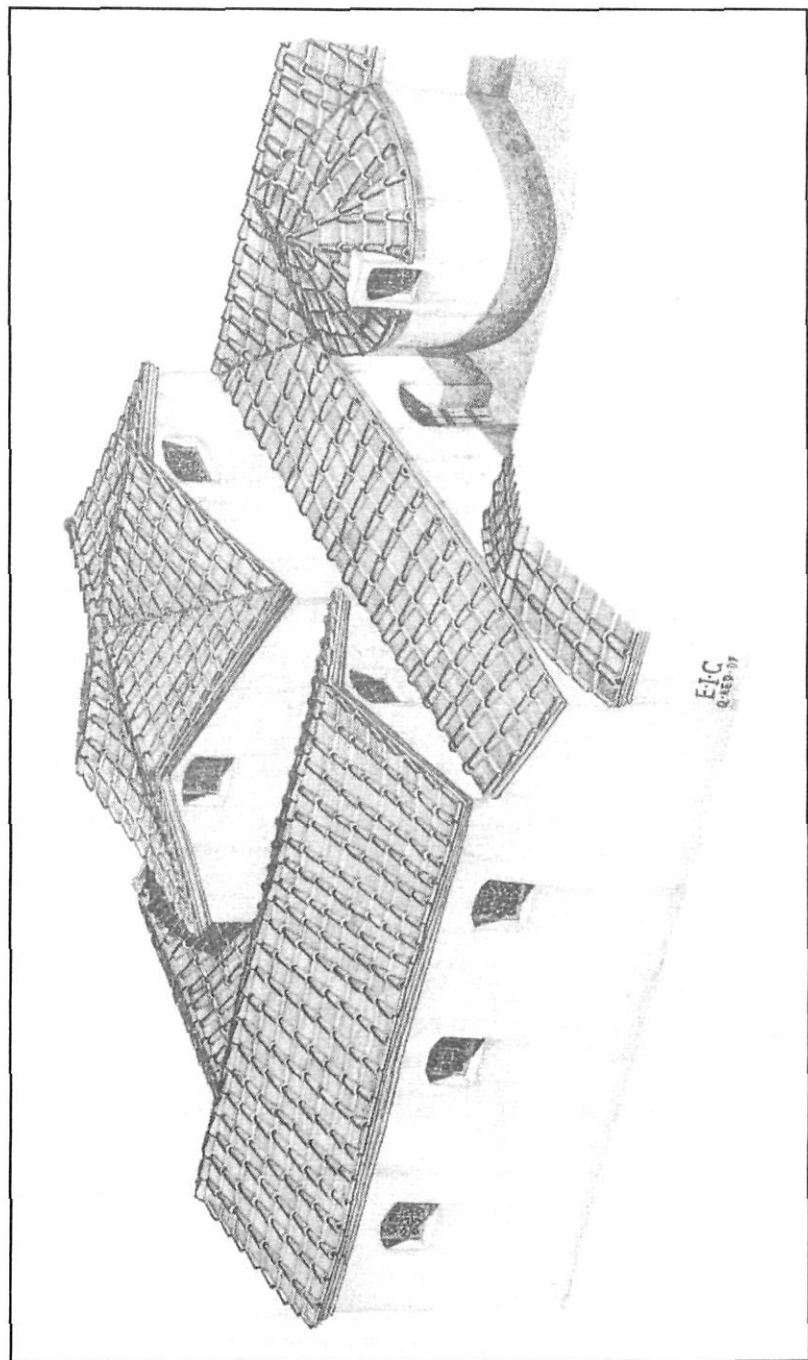
Planta de les excavacions de la plaça del Beat Salvador (1-3 pous; 4, forn de vidre; 5, conducció d'aigües) (de M. Ribas 1952).

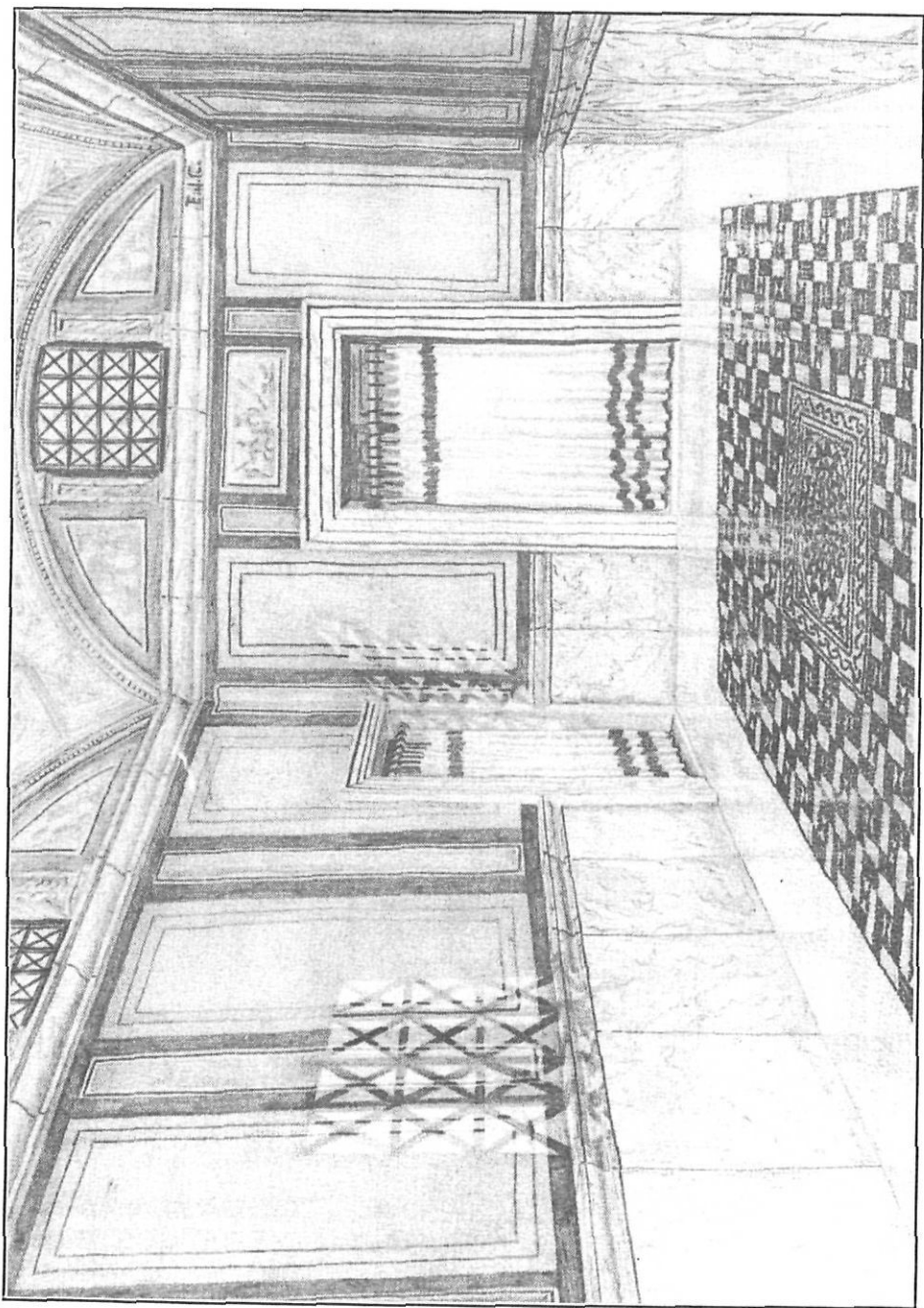
Vestigis trobats a can Xammar (adaptació de les plantes de les excavacions de M. Ribas 1968 i de F. Gusi 1970, a cura de R. Lleonart).

Hipòtesi de reconstrucció ideal de la decoració figurada del mosaic de l'exedra de can Xammar (Dibuix: J.F. Clariana).

Reconstrucció ideal de l'estructura arquitectònica de can Xammar, a partir de la planta de M. Ribas.
(Dibuix: E. Juhé).

Reconstrucció ideal de l'ambient de la gran sala amb mosaic de can Xammar.
(Dibuix: E. Juhé).